SVERIGES RIKSDAG

Motion till riksdagen 2026/27:2387

av Oscar Sjöstedt m.fl. (SD)

Äganderätt och näringsfrihet

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka äganderätten och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka näringsfriheten och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

I den här motionen ger Sverigedemokraterna sin principiella syn på äganderätt och näringsfrihet. Det kan tyckas att dessa två självklara friheter, utövade i vår upplysta och globaliserade värld, inte behöver bli föremål för någon särskild uppmärksamhet. Så är dock inte fallet. Införandet av löntagarfonderna under 1980-talet är ett av de tydligaste exemplen i modern svensk historia på politiska försök att förändra ägandet i näringslivet. Även om fonderna senare avskaffades illustrerade de hur ägandet och inflytandet över privata företag stegvis kunde flyttas från företagare och ägare till kollektivt kontrollerade fonder. I en mer nutida kontext ser vi hur äganderätten angrips från flera håll, till exempel från EU och av aktivistiska myndigheter. Men även från föreningar och politiska partier som antingen inte tror på tillväxt som koncept, eller vars ideologiska grund bygger på att privat egendom helst skall förstatligas. Detta brukar numera formuleras i termer av ”demokratiska ägandeformer” eller att ”ta tillbaka den demokratiska kontrollen” när det alltså ofta är ren och skär socialism som avses.

Sverigedemokraterna hör givetvis inte till den gruppen. Istället påminner vi om vikten av att värna såväl äganderätten som näringsfriheten mot åtgärder som riskerar att urholka grunderna för den fria företagsamheten och därmed i förlängningen för den gemensamt finansierade välfärden och vår självförsörjningsförmåga. Vi för en offensiv och ambitiös politik för såväl företagande, landsbygd och de gröna näringarna som för en rättvis och tillgänglig välfärd. Men dessa är breda och varierande ämnen och kan inte i sin helhet behandlas här, se istället våra motioner i till exempel NU, MjU, SfU och SoU.

Äganderätten

På franska heter det att äganderätten är en okränkbar och helig rättighet, *La propriété est un droit inviolable et sacré*. Formuleringen härstammar från franska revolutionens dagar och syftar på att ingen får berövas sin egendom utan att kompenseras med en på förhand fastställd och rättvis ersättning och att ingen heller får förpliktigas att avhända sig sin egendom om inte ett lagligen fastställt och uppenbart allmänt behov föreligger.

I svensk rättstradition kan man spåra äganderätten tillbaka till medeltiden. Även om det inte fanns ett så tydligt lagbud som det här ovan stadgades uttryckligen att konungen inte godtyckligt kunde tillägna sig allmogens egendom och att dessa dessutom hade rättigheter och skyldigheter gentemot varandra när det kom till jordegendomar.

Idag kommer äganderätten till uttryck i 2 kap. 15 § Regeringsformen, RF.

Sammanfattningsvis stadgas där att ingen kan avtvingas sin egendom eller tvingas tåla inskränkningar av mark eller byggnad utom när angelägna allmänna intressen kräver det.

Vidare stadgas att den som tvingas avstå sin egendom genom expropriation eller liknande förfarande skall vara tillförsäkrad full ersättning för förlusten. Om det allmänna inskränker användningen av mark eller byggnad på sådant sätt att pågående markanvändning inom berörd del av fastigheten avsevärt försvåras eller att skada uppkommer som är betydande i förhållande till värdet på denna del av fastigheten skall ersättning utges enligt grunder som bestäms i lag.

Vid inskränkningar i användningen av mark eller byggnad som sker av hälsoskydds-, miljöskydds- eller säkerhetsskäl gäller dock vad som följer av lag i fråga om rätt till ersättning. Sist i paragrafen slås allemansrätten fast.

Vid en genomläsning av stadgan framstår det som att äganderätten i Sverige har ett gott skydd. Som vi såg i inledningen är det inte så. Över tid har rättsutvecklingen sakta men säkert urholkat egendomsskyddet. Detta som en följd av dåliga politiska beslut, slarvigt implementerad EU-rätt, förenings- och myndighetsaktivism samt en expanderande miljörätt som med ibland obetydliga miljövinster som följd gjort stor skada på olika legitima och nyttiga verksamheter.

Egendomsskyddets betydelse blir särskilt tydlig inom de gröna näringarna. För en jord- eller skogsbrukare är marken inte bara en tillgång utan också ett produktionsmedel och ofta grunden för ett företag som har byggts upp och förvaltats över generationer. Äganderätten måste därför också innefatta en reell möjlighet att råda över och bruka den egna marken.

Under senare år har konflikterna mellan äganderätten och olika allmänna intressen blivit särskilt tydliga inom skogs- och jordbruket. Artskydd, områdesskydd och andra miljörättsliga regler kan medföra långtgående begränsningar av hur mark får användas utan att staten formellt övertar egendomen. För den enskilde kan den ekonomiska effekten ändå bli betydande. Ett formellt ägande är av begränsat värde om möjligheten att använda egendomen kraftigt inskränks utan att intrångets proportionalitet prövas och utan att den ekonomiska skadan ersätts.

Sverigedemokraterna anser att legitima allmänna intressen självfallet ska kunna skyddas. Men när staten i det allmännas intresse beslutar att en enskild markägare ska avstå från ett annars lagenligt brukande bör utgångspunkten vara att det allmänna också bär kostnaden för ingreppet. Miljö- och naturvårdspolitiken får inte bygga på att enskilda jord- och skogsbrukare utan rimlig kompensation förväntas bära kostnader som uppkommer för att tillgodose hela samhällets intressen.

Ett starkt egendomsskydd är dessutom en förutsättning för en framgångsrik naturvård. Markägare ska inte behöva befara att frivilliga åtgärder som skapar eller förstärker naturvärden senare leder till nya begränsningar av möjligheten att bruka marken. Ett system som gör naturvärden till en ekonomisk eller rättslig risk för markägaren skapar fel incitament. Frivillighet, förutsebarhet, proportionalitet och skälig ersättning bör därför vara vägledande när allmänna intressen påverkar brukandet av privat mark.

SOU 2026:54 Stärkt egendomsskydd i regeringsformen

Sverigedemokraterna anser således att äganderätten är en viktig förutsättning för frihet, marknadsekonomi, svensk självförsörjning och en gemensamt finansierad välfärd. Egendomsskyddet är på det viset tvärpolitisk och gör sig gällande på en rad områden.

Egendomsskyddet utreddes nyligen av en parlamentarisk kommitté som lämnat ett betänkande, SOU 2026:54 Stärkt egendomsskydd i regeringsformen. I slutbetänkandet (som SD, M, KD, L och C stod bakom) föreslogs flera förändringar av RF 2:15. Dessa innebär att ett uttryckligt proportionalitetskrav skall införas för att ett ingrepp skall vara godtagbart. Rätten till ersättning vid rådighetsinskränkningar tydliggörs och stärks och det föreslås även ett grundlagsskydd för rätten till ersättning vid rådighetsinskränkningar som görs för att trygga hälsa eller säkerhet eller för att avvärja skada på miljön till följd av miljöfarlig verksamhet. Kort sagt innebär betänkandet flera förslag som på allvar skulle stärka äganderätten i Sverige, i synnerhet för de gröna näringarna. I skrivandets stund är betänkandet ute på remiss. Det är mycket viktigt att den nya regeringen bereder betänkandet och ställer proposition på innehållet.

Näringsfriheten

Näringsfriheten är ett betydligt senare inslag i rättsordningen än äganderätten. Till Frankrike kom den i samband med revolutionen. Men i Sverige dröjde det till mitten av 1800-talet innan den modern näringsfriheten slog igenom. I dag regleras näringsfriheten i RF 2:17:

Begränsningar i rätten att driva näring eller utöva yrke får införas endast för att skydda angelägna allmänna intressen och aldrig i syfte enbart att ekonomiskt gynna vissa personer eller företag.

Samernas rätt att bedriva renskötsel regleras i lag

I SOU 2026:54 diskuterades behovet av att införa ett proportionalitetskrav även för inskränkningar i näringsfriheten. Av flera skäl han den frågan aldrig få den belysning som den förtjänade. Det finns därför ett behov av att utreda detta grundligt. Detta bör riksdagen ge regeringen tillkänna.

Oscar Sjöstedt (SD)

Ludvig Aspling (SD) *Roger Hedlund (SD)*

Fredrik Lindahl (SD)